

طلاق (رجعی)

طلاق (رجعی) مطلقه رجعیه، زوجیه حقیقی یا زوجیه حکمی

طلاق تنها حلال شرعی است که خود خداوند هم چندان آن را دوست نمی‌دارد و یکی از

حقوق شرعی و حلال زوجین محسوب می‌شود. این حق موضوعی مهم است که با جاری

ساختن آن طبق روایات و احادیث عرش الهی به لرزه می‌افتد. در این نوشتار تلاش

می‌شود تا این حکم شرعی حلال نه چندان مطلوب شرع و عرف مورد شناسایی قرار

گیرد.

طلاق به دو دسته بائن و رجعی تقسیم می‌شود. منظور از طلاق بائن طلاق است که در

قبال آن شوهر نمی‌تواند دوباره به نزد همسر خود بازگردد. به بیان دیگر، با اجرای صیغه

طلاق، زن و شوهر از داشتن رابطه و علقه زوجیت منع می‌شوند و در صورتی که بخواهند

بار دیگر این رابطه برقرار گردد، بدون داشتن موانع باید صیغه عقد ازدواج جدیدی میان

آنها جاری شود.

اما در طلاق رجعی مرد می‌تواند تا زمانی که عده پایان نیافته، بدون انشای عقد نکاح

جدید به همسر خود رجوع نماید. به چنین طلاق، طلاق رجعی و به چنین زنی مطلقه

رجعیه گویند. بازگشت مرد به سوی همسر خود در چنین طلاق ممکن است با ادای لفظ

یا انجام فعلی صورت گیرد.

در طلاق رجعی جدا از این که در مدت عده، شوهر حق رجوع دارد، طرفین حقوق و تکالیفی را نیز دارا می‌باشند که با حقوق و تکالیف طلاق بائن تفاوت دارد. به عنوان مثال، اگر در طلاق رجعی، زن یا شوهر بمیرند، از هم ارث می‌برند و زن مستحق دریافت نفقه است. مرد نیز حق ندارد تا زمانی که مدت عده به پایان نرسیده است، مطلقه رجعیه خود را از محل سکونتش؛ یعنی منزل خود خارج نماید. در طلاق رجعی زن و مرد از احسان خارج نمی‌شوند و در این زمان اگر مرتکب زنا گردند، زنا آنها زناى محصنه محسوب می‌شود.

با وجود پیش‌بینی این حقوق و تکالیف در مورد مطلقه رجعیه _ که منزلت او را تا شأن یک همسر حقیقی ارتقا می‌دهد؛ گو این که اصلاً طلاقى صورت نگرفته است _ برخی فقها وی را در مدت عده در حکم زوجه دانسته و بعضی دیگر او را زوجه حقیقی تلقی می‌کنند. به عبارت دیگر، از دیدگاه برخی علما، طلاق رجعی نهاد خانواده را از هم نمی‌پاشد و استمرار آن برقرار می‌باشد.

حال باید دید که آیا مطلقه رجعیه زوجه حقیقی است یا در حکم زوجه می‌باشد. از آنجا که این موضوع از منظر فقه امامیه مورد بررسی قرار می‌گیرد، از این رو ابتدا به بیان دیدگاه‌های مطرح در این زمینه پرداخته می‌شود.

از دیدگاه فقه امامیه در این باره دو قول وجود دارد؛ نخست آن که مطلقه رجعیه، زوجه حقیقی است و دوم این که مطلقه رجعیه در حکم زوجه است.

طرفداران دیدگاه نخست معتقدند که با اجرای صیغه طلاق، جدایی میان زن و شوهر حاصل نشده است و این دو همچنان در علقه زوجیت می‌باشند و جدایی زمانی رخ می‌دهد که عده این رابطه به سر آمده باشد و شوهر حق رجوع پیدا نکند.

اما گروه دوم اعتقاد دارند که با اجرای صیغه طلاق، زن و شوهر از علقه همدیگر خارج شده و جدایی میان آنها برقرار می‌گردد و کمترین حد آن این است که مرد حق رجوع دارد. به سبب آن که در این نوع از طلاق از لحاظ شرعی برخی یا تمامی آثار زوجیت برای مطلقه رجعیه باقی است، از این رو وی در حکم زوجه است نه زوجه حقیقی.

نکته مهمی که باید مورد توجه قرار گیرد این است که در کتب فقهی در این خصوص که مطلقه رجعیه، زوجه حقیقی محسوب می‌شود یا حکمی و در صورت حکمی بودن، آیا آثار زوجه بر او مترتب می‌باشد یا نه، به روشنی سخنی به میان نیامده است و برخی فقها از هردو تعبیر استفاده کرده‌اند و آنانی که قائل به حکمی بودن هستند، دلیل و مستندی برای اثبات این موضوع بیان نداشته‌اند.

به عبارت دیگر، فقهای هم که مطلقه رجعیه را در حکم زوجه می‌دانند، روی کلمه «حکم» عنایت خاصی نداشته‌اند و منظورشان همان زوجه حقیقی بوده است؛ گرچه میان رجعیه و زوجه حقیقی غیرمطلقه تفاوتی وجود دارد و آن این که علقه زوجیت رجعی در معرض زوال است. از این رو نمی‌توان گفت که چنانچه هر کس این تعبیر را به کار ببرد، به این اصل اعتقاد دارد که مطلقه رجعیه، زوجه حقیقی نیست و در حکم زوجه می‌باشد.

با بررسی مسیر فقهی مسئله این نکته به چشم می‌خورد که قدا قائل به زوجه حقیقی بودن مطلقه رجعیه بوده‌اند و متأخران به «در حکم زوجه بودن» قائل می‌باشند.

به عنوان مثال، شیخ طوسی در بیان عدم جواز خواستگاری از مطلقه رجعیه بیان می‌دارد:

«مطلقه رجعیه نزد ما امامیه، زوجه است، اما نزد اهل سنت در معنا و به حکم زوجه می‌باشد.» (طوسی ۲۱۷، ۱۳۵۱)

سیاری از علما همچون محقق سبزواری در «ذخیره المعاد»، فاضل هندی در «کشف اللثام»

و امام خمینی نیز همین مطلب را بیان داشته‌اند؛ اما برخی دیگر از علما از جمله شیخ

انصاری، میرزای قمی، سید کاظم یزدی و میرزا جواد تبریزی به زوجه حقیقی بودن مطلقه

رجعیه نظریه داده‌اند.

تنها فقیهی که به صراحت مطلقه رجعیه را زوجه حقیقی می‌داند و اعتقاد به زوجه حکمی

بودن را نادرست برمی‌شمارد، مرحوم آیت‌الله خوئی است.

از سوی دیگر، قائلان به زوجه حکمی بودن مطلقه رجعیه نیز بر دو قسم می‌باشند؛ برخی

همچون حضرت امام (ره) و آیت‌الله فاضل، همه آثار زوجیت را برای مطلقه رجعیه ثابت

کرده‌اند؛ مگر آن که دلیلی خلاف آن موجود باشد. اما گروه دیگر از جمله آیت‌الله

اشتهاردی، پاره‌ای از آثار زوجیت را مترتب می‌دانند. از این رو می‌توان چنین نتیجه گرفت:

۱_ مطلقه رجعیه، زوجه حقیقی است و همه آثار این زوجه را دارا می‌باشد؛ مگر آنچه که

شرع استثنا کرده است.

۲_ مطلقه رجعیه در حکم زوجه حقیقی است و تمامی آثار زوجه را داراست؛ مگر آنچه که شرع استثنا کرده است.

۳_ مطلقه رجعیه در حکم زوجه حقیقی است؛ اما تنها آثاری که شارع امر فرموده است، بر او مترتب می‌باشد و اگر در وجود هریک از آثار شک داشته باشیم، اصل بر عدم ثبوت آن اثر است.

تفاوت زوجه حقیقی با در حکم زوجه بودن:

۱_ ماهیت طلاق: چنانچه مطلقه رجعیه زوجه حقیقی محسوب شود، ماهیت طلاق رجعی شبیه عقد صرف است؛ اما در صورت حکمی بودن، طلاق رجعی ماهیتی همچون عقد بیع داشته و حق فسخ در آن وجود دارد.

۲_ حقیقت رجوع: ماهیت رجوع در موضوع حقیقی یا حکمی بودن زوجه نیز متفاوت است. به اعتقاد طرفداران نظریه حقیقی بودن زوجه، رجوع نکاحی جدید نیست؛ بلکه ادامه زوجیت موجود می‌باشد که در معرض زوال قرار دارد؛ اما قائلان به حکمی بودن زوجه، رجوع را همچون عقد نکاحی جدید می‌دانند که به سبب آن زوجیتی که از بین رفت، دوباره برمی‌گردد.

۳_ ماهیت رجوع: میان فقها در این خصوص که اجازه رجوع در مدت عده حکم است یا حق، تفاوت وجود دارد. اگر حکم باشد، قابل نقل و انتقال نیست؛ اما در صورت حق بودن، ممکن است از حقوق قابل اسقاط و یا نقل و انتقال باشد. مطلبی که به این بحث

مربوط می شود این است که برخی فقها حکم یا حق بودن جواز رجوع را مبتنی بر زوجه حقیقی یا زوجه حکمی بودن مطلقه رجعیه و از آثار آن دانسته اند.

۴_ ترتب حقوق و تکالیف زوجه بر مطلقه رجعیه: هم در روایات و هم در متون فقهی،

آثار زوجه بر مطلقه رجعیه در مدت عده مترتب شده است. از جمله این حقوق می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱_ در صورت فوت یکی از زوجین، طرف مقابل از وارث می برد.

۲_ زوجه مستحق دریافت نفقه است.

۳_ در صورت فوت یکی از زوجین، امکان غسل دادن او توسط طرف دیگر وجود دارد.

۴_ زکات فطره مطلقه رجعیه بر عهده شوهر می باشد.

۵_ هزینه کفن مطلقه رجعیه بر عهده شوهر است.

۶_ نزدیکی شوهر در مدت عده به مطلقه رجعیه رجوع محسوب می شود؛ حتی اگر شوهر

قصد رجوع نداشته باشد.

۷_ خواستگاری از مطلقه رجعیه چه به صراحت و چه به اشاره جایز نیست.

۸_ در صورت زناى هر يك، زناى آنها محصنه است و با اجتماع شرایط رجم می شوند.

۹_ قسم یاد کردن مبنی بر ترك روابط زناشویی برای مطلقه رجعیه صحیح است.

۱۰_ تا زمانی که مطلقه رجعیه در عده است، شوهر نمی تواند خواهر او را به همسری

بگی _____ رد.

۱۱_ حق ازدواج مرد ساقط است.

۱۲_ زنا با مطلقه رجعیه در حال عده، باعث حرمت ابدی است.

۱۳_ اگر شوهر فوت نماید، مطلقه رجعیه باید عده وفات نگهدارد.

۱۴_ برای حج مستحب اجازه شوهر برای مطلقه رجعیه شرط است؛ اما در حج واجب

اجازه شرط نیست.

۵_ تأثیر رجوع: اگر به زوجیت حقیقی قائل باشیم، نقش رجوع آن است که تأثیر مقتضی

جدایی و مفارقت را از میان می برد و مانعی برای جدایی است؛ اما به اعتقاد قائلان به

زوجیت حکمی، با انشای طلاق، جدایی حاصل می شود.

۶_ شرط و عدم شرط تمتع از مطلقه به قصد رجوع: چنانچه مطلقه رجعیه زوجه حقیقی به

حساب آید، نیازی به قصد رجوع نیست؛ اما در صورت حکمی به شمار آمدن، بهره مندی

مرد از زن منوط به آن است که ابتدا قصد رجوع کند و اگر چنین قصدی را ننماید،

بهره مندی از او جایز نیست و اگر چنین کاری کند، مرد مجرم و قابل مجازات است.

مستندات قاعده:

هر چند قائلان به این نظر مستندات و دلایل خاصی را بیان نکرده اند؛ اما می توان برای اثبات

دیدگاه آنان مستندات زیر را بیان نمود:

۱_ ادله زوجه حکمی بودن مطلقه رجعیه

۲_ ادله زوجه حقیقی بودن که شامل قرآن و روایات می باشد.

۳_ نقد و بررسی ادله.

اگرچه برخی حقوق دانان کشورمان همچون دکتر کاتوزیان معترض این مسئله که مطابق

قوانین و حقوق ایران مطلقه رجعیه در حکم زوجه است یا زوجه حقیقی محسوب می شود،

نشده اند؛ اما برخی دیگر (اسدالله امامی و سید حسین صفایی) بر این اعتقاد هستند که

قانون گذار ایرانی مطلقه رجعیه را در حکم زوجه دانسته و علت این گفته خود را دو نکته

_____ می دانند: _____

۱_ قانون گذار به موجب ماده ۱۱۲۰ مجرد طلاق را موجب انحلال نکاح دانسته است. به

موجب این ماده، عقد نکاح با فسخ یا با طلاق یا با بذل مدت در عقد انقطاع منحل

_____ می شود.

۲_ بند دو ماده هشتم قانون امور حسبی به صراحت مقرر داشته است: «زنی که در عده

رجعیه است، در حکم زوجه می باشد.»

مطابق این ماده یکی از مواردی که دادرس باید از مداخله در امور حسبی خودداری کند

این است که امور راجع به زوجه ای که در عده طلاق رجعی است، در حکم زوجه است.

به نظر می رسد ماده ۱۱۲۰ در این معنا ظهور ندارد که در طلاق رجعی به صرف انشای

سیغه طلاق، زوجیت از بین برود. این ماده تنها موجبات انحلال عقد را برشمرده و در

مورد زمان تأثیر آن ساکت است.

نتیجه گیری:

آنچه از ادله شرعی استفاده می شود این است که مطلقه رجعیه در زمان عدّه، زوجه حقیقی است و تمامی آثار زوجیت بر او و همسرش مترتب می باشد. در نتیجه می توان از قاعده ای با عنوان «مطلقه رجعیه، زوجه حقیقی است» نام برد. کتاب هایی که در زمینه قواعد فقه به نگارش درآمده اند و نیز قوانین موضوعه ایران به این مطلب اشاره ای نکرده اند و جای آن دارد که این قاعده در کتب فقهی آورده شود و به صورت یک ماده قانونی انعکاس یابد.

منابع:

۱- مقاله فقه و حقوق خانواده، احمد حاجی ده آبادی؛ فصل نامه تخصصی فقه حقوق

۲- سرائر، محمد بن ادريس، جلد دوم

۳- بدايت المجتهد، محمد بن رشد، جلد ۳۳

۴- کافی، موفق الدين عبدالله بن قدامه، جلد ۳۴

۵- مختصر حقوق خانواده، اسدالله امامی

احمد شکر بنوری
لا اله الا الله
محمد بن عبد الله
صلى الله عليه وسلم
لا اله الا الله
محمد بن عبد الله
صلى الله عليه وسلم
لا اله الا الله
محمد بن عبد الله
صلى الله عليه وسلم

www.kandoocn.com